УДК 346.26

JEL: F43, J23, M13, M21, F41

ORCID: 0000-0003-1013-6940

DOI <https://doi.org/10.17721/tppe.2021.42.15>

Юрчик Г.М., к.е.н., доцент

Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ТА ПЕРЕШКОД РОЗВИТКУ

У статті обґрунтовано, що важливим фактором соціально-економічного розвитку держави є розвиток підприємницького сектору загалом та малого підприємництва зокрема. Це актуалізує необхідність дослідження соціально-економічних передумов та стану формування та реалізації потенціалу малого підприємництва в Україні. В статті проаналізовано кількісні показники суб'єктів малого підприємництва (в т.ч. порівняно з ЄС). За результатами узагальнення різного роду опитувань та моніторингів визначено, що основними бар'єрами ведення бізнесу в Україні є низька купівельна спроможність громадян, обмежувальні заходи у зв'язку з пандемією, фіскальний тиск, а також тиск владних структур та корупція. Встановлено, що за індексом політики щодо малого та середнього бізнесу Україна, попри певне покращення середовища для підприємницького сектору, все ж має менш сприятливі умови для бізнес-діяльності порівняно з державами Східного партнерства. На основі аналізу рейтингових позицій України за рядом індексів встановлено, що найбільш несприятливі умови для розвитку малого бізнесу наша держава демонструє за індексом сприйняття корупції та економічної свободи. Серед тенденцій, які свідчать про покращення умов для формування та реалізації потенціалу малого підприємництва в Україні, - підвищення рейтингової позиції України за індексами легкості ведення бізнесу та легкості сплати податків. Доведено, що умови кредитування малого бізнесу в Україні, хоча і демонструють певне покращення, все ж залишаються не достатньо сприятливими та стримують розвиток малого підприємництва. Важливим інструментом формування та реалізації потенціалу малого підприємництва є його грантова підтримка, найбільш значимим партнером у наданні якої для України є ЄС. Доведено, що Україна має досить розвинену інфраструктуру для підтримки малого підприємництва, проте досить поширеним явищем є формальність її функціонування. За критерієм дотримання принципу передбачуваності у регуляторній діяльності більшість державних органів демонструють досить низький рівень передбачуваності, що є стримуючим фактором для розвитку підприємництва, адже посилює фактор невизначеності бізнес-середовища. Доведено, що попри наявність низки проблем та стримуючих факторів для розвитку малого бізнесу, в Україні є чимало сильних сторін та можливостей для формування, розвитку та реалізації потенціалу малого підприємництва.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємництво, потенціал малого підприємництва, умови ведення бізнесу.

Постановка проблеми. Кожна країна в складний період свого економічного розвитку намагається використати всі наявні ресурси та потенційні можливості для подолання негативних явищ в економіці. Особливу роль у забезпеченні економічного зростання відіграє потенціал малого підприємництва (МП). Адже досвід розвинених держав свідчить, що малий бізнес є фактором не лише економічного зростання, але і має важливе соціальне значення. В той же час, формування та реалізація МП в значній мірі залежить від ефективності державного регулювання. На жаль, можна констатувати, що МП в Україні в значній мірі не використовується, що стримує економічний розвиток держави та зростання соціальних стандартів життя населення. У зв'язку з цим, актуалізуються питання наукового дослідження соціально-економічних передумов та стану формування і реалізації МП для обґрунтування напрямів підвищення ефективності його використання у забезпеченні соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх публікацій. Незаперечна значимість малого підприємництва (МП) в економічних системах зумовила постійну та підвищену увагу вчених до його дослідження уже понад 200 років. Протягом XVIII – XIX ст. вагомий вклад у дослідження МП зробили А.Сміт, Д. Рікардо, А. Маршал, Ж.-Б. Сей, Р. Кантільйон, вектор наукових пошуків яких зводився до визначення основних функціональних характеристик підприємництва – наявність ризику та прагнення максимізувати прибуток. На кінець XIX – початок XX ст. увага науковців, серед яких особливо помітний внесок належить М. Веберу, В. Зомбарту, Ф. Уокеру, в основному була зосереджена на особистості самого підприємця, наявності у нього управлінських здібностей. У 30-70-тих роках XX ст. «естафету» наукових пошуків за проблематикою підприємництва продовжили К. Макконнел, С. Брю, Й. Шумпетер, Д. Мейнард, Дж. Макклелланд, Л. Мізес, які досліджували підприємництво в рамках так званого багатofункціонального підходу – від процесу генерування бізнес-ідеї, обґрунтування конкурентних переваг до організації бізнес-діяльності та отримання прибутку. Кінець XX ст. знаменувався трансформацією наукових досліджень підприємництва в напрямі посилення уваги до його інноваційної функції (З. Варналій, П.Друкер, Г.Пишнот) та соціальної значимості. Зокрема, за результатами власних розрахунків Девід Бірч дійшов висновку про непропорційно великий внесок суб'єктів МП у створення робочих місць (особливу значимість у формуванні сфери прикладання праці відводив так званим фірмам-«газелям», які швидко створюються і розвиваються, як правило, у сфері послуг) [1].

Сучасний вектор наукових пошуків у сфері підприємництва є багатоаспектним як серед зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед зарубіжних вчених особливо помітними є наукові розробки Пола Д. Рейнольдса, координатора панельного дослідження динаміки підприємництва (PSED), Global Entrepreneurship Monitor, який зосередив свої пошуки на причинах та наслідках утворення нових фірм [2,2]. Золтан Б. Акс і Девід Одретч визначили роль МП в сучасній економіці можливістю впроваджувати інновації, бути «агентами» змін [1]. Бенгт Йоханніссон, один з головних організаторів Європейської докторської програми з підприємництва та

управління малим бізнесом, в своїх наукових пошуках зосередив увагу на дослідженні розвитку європейської підприємницької традиції саме в сфері малого бізнесу [5]. Дослідженню географії підприємницької діяльності присвячено праці О.Соренсона, який вперше застосував концепцію переваг «домашнього поля» в поясненні моделі локалізації нових і молодих фірм [6].

Серед вітчизняних вчених вектор наукових пошуків за проблематикою МП є досить широкий. Зокрема, правовим аспектам функціонування МП в Україні присвячені праці Осадчук С. [7], Сизоненко В. [8]. Попри це, питання адаптації національного права в сфері МП до правових норм ЄС залишається все ще не до кінця вирішеним. Значна кількість українських вчених свої дослідження присвячують питанням розробки та реалізації політики, скерованої на підтримку розвитку МП в Україні (в тому числі і на основі вивчення зарубіжного досвіду). За цим вектором наукових пошуків особливо помітними є праці Деренько О. [9], Діденко Н. [10], Ольвінської Ю. [11], Піхняк Т. [12], Дикань О. [13]. Ряд вчених досліджують окремі складові регуляторного механізму МП в Україні. Зокрема, проблемами оподаткування МП опікуються Колісніченко П. [14], Безкровний О. [15], фінансового забезпечення – Боцьора Л. [16], Ніколаєва А. [17].

Проблематика МП перебуває і полі зору міжнародних інституцій. Зокрема, в документах ООН визначено, що велике значення у боротьбі з бідністю має цільова допомога держави, що направляється в тому числі і на розвиток малого і середнього бізнесу. Саме МП є ефективним засобом скорочення чисельності найбідніших верств населення, що передусім дозволяє скоротити державні видатки на боротьбу із злочинністю, соціальний захист.

Невирішені частини проблеми. Попри наявність значної кількості досліджень в сфері стимулювання та підтримки МП, все ж відповідний напрям наукових пошуків потребує подальших розвідок з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, що створюють як нові перешкоди, так і актуалізують завдання пошуку можливостей та оцінки передумов розвитку МП.

Метою статті є оцінка соціально-економічних передумов та перешкод розвитку малого підприємництва в Україні з урахуванням поточних змін у середовищі його функціонування.

Методи дослідження. Досягнення визначеної мети обумовило застосування наступних методів дослідження: узагальнення та системного аналізу, що дозволили вивчити існуючий науковий доробок у сфері дослідження підприємництва; аналітичний, статистичного аналізу та метод порівняння – для збору та систематизації даних щодо умов формування та реалізації ПМП в Україні (в т.ч. – порівняно з іноземними державами); абстрактно-логічний – для формулювання висновків за результатами дослідження.

Результати дослідження. Відповідно до даних Державної служби статистики України протягом 2010-2019 рр. кількість суб'єктів МП суттєво змінилася (табл. 1). Зокрема, протягом цих років кількість малих підприємств зросла (у 2019 р. на 5,1 тис. порівняно з 2010 р.). В той же час кількість фізичних осіб-підприємців, які відносяться до СМП, зменшилась (у 2019 р. на 244 тис. осіб порівняно з 2010 р.). Загалом, можна

констатувати, що значимість малого підприємництва у підприємницькому секторі України є дуже відчутна. Адже, частка малих підприємств у загальній кількості підприємств складає близько 95%, а фізичних осіб, які є СМП, в загальній кількості підприємців – майже 100%.

Показово в контексті оцінювання потенціалу МП виглядають результати порівняльного аналізу кількості суб'єктів підприємництва, що припадають на 10000 населення в Україні та ЄС (табл. 2). Як бачимо, в Україні у 2015-2016 рр. кількість суб'єктів малого підприємництва (СМП) в розрахунку на 10000 населення суттєво перевищувала аналогічний показник у ЄС. Водночас, з 2017 р. відповідний показник суттєво знизився та склав менше рівня ЄС. Тобто, рівень використання потенціалу МП в Україні суттєво знизився.

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Україні, 2010-2019 рр.

Роки	Малі підприємства			Фізичні особи-підприємці		
	од.	% до загальної кількості підприємств	на 10000 осіб населення	фізичні особи-підприємці	% до загальної кількості підприємців	на 10000 осіб населення
2010	357241	94,3	78	1804758	99,98	394
2011	354283	94,3	77	1325619	99,98	290
2012	344048	94,3	76	1234830	99,97	271
2013	373809	95,0	82	1328392	99,97	292
2014	324598	95,2	76	1590448	99,96	370
2015	327814	95,5	77	1630571	99,98	381
2016	291154	95,0	68	1558880	99,98	365
2017	322920	95,5	76	1466486	99,98	345
2018	339374	95,4	80	1483297	99,97	351
2019	362328	95,2	86	1560650	99,98	371

Джерело: побудовано автором на основі [18].

Таблиця 2

Кількість суб'єктів підприємництва за їх розміром, що припадають на 10000 населення в Україні та ЄС

Роки	Суб'єкти великого підприємництва		Суб'єкти середнього підприємництва		Суб'єкти малого підприємництва	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
2015	0,10	0,77	3,6	3,9	456,2	386,4
2016	0,09	0,76	3,5	4,0	432,7	409,8
2017	0,09	0,75	3,6	4,1	420,2	429,9
2018	0,11	0,46	3,9	3,9	430,0	435,4
2019	0,12	X	4,3	X	456,2	X

Джерело: побудовано автором на основі [18, 19].

Аналіз умов формування потенціалу МП в Україні здійснюватимемо за результатами моніторингу настроїв малого бізнесу (за ініціативою European Bissines Association). За оцінками представників МП найбільш вагомим чинником, який заважає веденню бізнесу в Україні, є низька купівельна проможність населення, а відтак – обмежений внутрішній попит (рис. 1). Крім того, вагомими факторами, які стримують розвиток МП в Україні, є пандемія та відповідні обмежувальні заходи, а також фіскальний тиск. Наступний блок факторів, які на думку респондентів, є бар'єрами

для розвитку МП, пов'язані з функціонуванням держави (влада, тиск державних органів, недосконалість законодавства, корупція). За розрахунками Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в межах Євразійської програми конкурентоспроможності індекс політики щодо малого та середнього бізнесу в Україні, не зважаючи на певні покращення, все ж є нижчим за переважною більшістю показників порівняно з іншими країнами Східного партнерства (інноваційною політикою, інституційною структурою, операційним середовищем, процедурами банкрутства та відновлення платоспроможності, екоорієнтованістю економіки, послугами з розвитку бізнесу, інтернаціоналізації, доступу до фінансів, публічними закупівлями та навичками представників МП (рис. 3).

Рис. 1. Рейтинг перешкод для ведення бізнесу в Україні у 2020 році
Джерело: побудовано автором на основі [20].

Рис. 2. Показники Індексу політики малого та середнього бізнесу в Україні, 2020 р.
Джерело: побудовано автором на основі [21].

Україна випереджає інші країни Східного партнерства лише в частині навчання підприємницьким навичкам та регулювання / стандартизації підприємницької діяльності. Важливими індикаторами умов для ведення підприємницької діяльності є рейтингові показники держав, серед яких в контексті впливу на підприємництво варто виділити індекс легкості ведення бізнесу, індекс економічної свободи, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс розвитку людського потенціалу, індекс сприйняття корупції, індекс легкості сплати податків. Аналіз рейтингової позиції України за вище перерахованими індексами свідчить про неоднозначну позицію України на світовій арені в контексті привабливості для розвитку МП (табл. 3). Так, за індексом легкості ведення бізнесу Україна займає одну із найвищих рейтингових позицій порівно з іншими індексами, яка до того ж постійно зростає. Тобто, можемо констатувати, що умови ведення бізнесу в Україні покращуються. Однак, розгляд даного індексу в розрізі окремих складових дає підстави для висновків про свідчить, що найбільш проблемними питаннями бізнесу в національній економіці є врегулювання питання щодо неплатоспроможності, підключення до електромереж, захист інвесторів та міжнародна торгівля.

Посередню рейтингову позицію займає Україна за індексами розвитку людського потенціалу, глобальної конкурентоспроможності та легкістю сплати податків. За ними Україна ще не наближається до країн-лідерів, але і не належить до групи держав-аутсайдерів, що відповідним чином впливає і на формування та використання її ПМП. Найнижчу рейтингову позицію Україна займає за індексами сприйняття корупції та економічної свободи, що є стримуючими факторами формування та реалізації потенціалу МП. Адже високий рівень монополізації та олігархізації національної економіки, які є складовими економічної свободи, а також високий рівень корумпованості

створюють несприятливі умов для розвитку підприємницького сектору загалом та МП зокрема.

Важливою передумовою для розвитку МП є його кредитування. Сума кредитування МП (крім суб'єктів мікропідприємництва) протягом 2017-2019 рр. суттєво знизилась як в іноземній, так і національній валюті (табл. 4). В той же час, обсяги кредитування суб'єктів мікропідприємництва суттєво зросли. Показово, що найбільші обсяги кредитування припадають на суб'єктів, річний дохід яких не перевищує 50 тис. євро. Показово, що суб'єкти мікропідприємництва в більшій мірі орієнтовані на отримання кредитів в національній валюті.

За даними НБУ відсоткова ставка за кредитами для різних суб'єктів МП суттєво відрізнялася та демонструвала різні вектори змін. Так, для суб'єктів МП (за виключенням суб'єктів мікропідприємництва) середня ставка за кредитами зросла. Проте, це зумовлено суттєвим зростанням ставки кредитування саме в національній валюті (з 17,6% у 2017 р. до 20,0% у 2019 р.), в той час коли ставка відсотку за кредитами в іноземній валюті навпаки знизилась (з 7,4% у 2017 р. до 6,8% у 2019 р.). Відсоткові ставки кредитування суб'єктів мікропідприємництва є дещо нижчими порівняно з суб'єктами МП. При цьому найнижча ставка за кредитами спостерігається для суб'єктів мікропідприємництва, річний дохід яких не перевищує 50 тис. євро, що є логічним з точки зору їх фінансових можливостей.

Таблиця 3

Рейтингова позиція України за рядом показників-індикаторів, які визначають середовище розвитку малого підприємництва

Ключові показники	2017	2018	2019	
	Україна		Країни-лідери	Країни-аутсайдери
Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index)				
Рейтингова позиція загалом	80	76	71	Нова Зеландія (1) Сінгапур (2) Данія (3) Гонконг (4) Південна Корея (5) Грузія (6) Сомалі (190) Венесуела (188) Південний Судан (185) Ємен (187) Лівія (186)
за показниками				
реєстрація бізнесу	20	52	56	
забезпечення виконання контрактів	81	82	57	
кредитування	20	29	32	
захист інвесторів	70	81	72	
врегулювання питання щодо неплатоспроможності	150	149	145	
підключення до електромереж	130	128	135	
отримання дозволів на будівництво	140	35	30	
реєстрація власності	63	64	63	
міжнародна торгівля	115	119	78	
оподаткування	84	43	54	
Індекс економічної свободи (Index of economic freedom)				
Рейтингова позиція загалом	166	150	147	Гонконг (1) Сінгапур (2) Нова Зеландія (3) Швейцарія (4) Північна Корея (180) Венесуела (179) Куба (178)
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI)				
Рейтингова позиція загалом	81	83	85	Сінгапур (1) США (2) Чад (141) Ємен(140)

				Гонконг (3) Нідерланди (4)	Конго (139) Гаїті (138) Мозамбік (137)
Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index)					
Рейтингова позиція загалом	88	88	88	Норвегія (1) Швейцарія (2) Ірландія (3) Китай (4)	Нігерія (188) Чад (186) Південний Судан (185)
Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index)					
Рейтингова позиція загалом	130	120	126	Данія (1) Нова Зеландія (1) Фінляндія (3) Сінгапур (4)	Сомалі (180) Південний Судан (179) Сирія (178) Ємен (177)
Індексу легкості сплати податків (Ease of paying taxes score)					
Рейтингова позиція загалом	84	43	65	Бахрейн (1) Німеччина (8) САР Гонконгу, Китай (2) Ірландія (4) Кувейт (6)	Зімбабве (146) Венесуелла (189) Тринідад і Тобаго (160) Танзанія (165) Судан (164) Афганістан (178)
за показниками					
Загальна ставка податку та внеску	51,9	37,8	45,2		
Час на сплату податків	356	328	327,5		
Кількість платежів	5	5	5		
Індекс та компоненти після подачі документів	79,26	85,95	71,0		

Джерело: побудовано автором за відкритими даними про рейтингування держав за відповідними індексами.

Таблиця 4

Показники кредитування малого підприємництва в Україні, 2017-2019 рр.

Роки	суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)			суб'єкти мікропідприємництва за розміром річного доходу									
	усього	у тому числі		від 500 тис. євро до 2 млн. євро			від 50 тис. євро до 500 тис. євро			до 50 тис. євро			
		грн.	іноземна валюта	усього	грн.	іноземна валюта	усього	грн.	іноземна валюта	усього	грн.	іноземна валюта	
Обсяги кредитування суб'єктів малого підприємництва, млн. грн.													
2017	111054	52745	58309	29186	19 316	9 869	16 737	10236	6502	67016	61558	5458	
2018	94 485	49302	45183	29428	20 254	9 175	27 428	10984	16444	72468	61933	10535	
2019	73 807	39753	34054	44625	36 183	8 442	44 420	28816	15604	76455	67977	8478	
Ставки кредитування суб'єктів малого підприємництва, %													
2017	16,4	17,6	7,4	15,9	19,0	7,6	18,3	19,8	7,9	16,6	18,0	5,4	
2018	17,6	19,5	7,2	18,5	19,6	6,9	19,3	20,4	7,8	14,1	19,5	7,5	
2019	18.2	20.0	6.8	16.2	20.0	4.4	17.2	19.5	6.5	14.2	20.1	7.2	

Джерело: побудовано автором за даними [22].

Аналіз умов кредитування МП в найбільших банках України свідчить про пропозицію досить широкого спектру кредитних продуктів, які пропонуються для бізнесу. Однак, відсоткова ставка за кредитами є досить високою – варіює від 10,25 до 18% за рік. Крім того, значна кількість кредитних пропозицій передбачають формулювання відсоткової пропозиції за мінімальною ставкою («від 10,25%»), що дає підстави стверджувати про значно вищу реальну ставку кредитування. Для порівняння умов кредитування МП в Україні варто скористатися даними Financing SMEs and Entrepreneurs, за якими у 2018 р. середня ставка за кредитами в Україні

була однією із найвищих серед держав світу (рис. 3). Більшість держав ЄС мають досить низькі ставки кредитування середнього та малого бізнесу (3-5% річних). В країнах постсоціалістичного табору (Росія, Казахстан, Білорусь, Грузія) ставки кредитування є суттєво вищими (10-12%). Але навіть порівняно з цими державами ставка кредитування бізнесу в Україні є суттєво вищою – 17,3%.

З огляду на недостатній рівень доступності кредитних ресурсів для суб'єктів МП в Україні, зростає роль грантової підтримки. Грантове фінансування є важливим джерелом для започаткування та ведення малого бізнесу, що включає у себе ресурси різноманітних фондів та організацій. Проте, важливою умовою надання коштів є виконання низки вимог до цільового їх використання. Згідно з даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, в період із 01.01.2009 по 20.02.2019 в Україні реалізовувалися 47 проектів міжнародної технічної допомоги для малого та середнього бізнесу. Розгляд структури країн-донорів грантових програм в Україні показав, що найбільше проектів підтримки реалізується за ініціативою Європейського Союзу. На разі значний перелік грантових програм, які реалізуються в Україні, спрямований на підтримку тих підприємницьких проектів, які спрямовані на відновлення та розбудову Сходу України, агробізнесу, соціального підприємництва тощо.

Рис. 3. Середня ставка кредитування середнього та малого бізнесу в різних країнах (2018), %
Джерело: побудовано автором на основі [23; 25].

Важливим напрямом інформаційно-консультаційної та інвестиційної підтримки МП є діяльність у відповідному напрямі інфраструктури підтримки підприємництва. За даними Міністерства інфраструктури України кількість об'єктів інфраструктури для підтримки МП протягом 2017-2019 рр. практично не змінилася (рис. 4). Зміни торкнулися лише технопарків та індустріальних парків, кількість яких у 2019 р. суттєво зменшилась порівняно з 2017 р. Загалом, можна констатувати, що найбільша кількість інфраструктурних об'єктів в Україні спрямовані на інформаційно-консультативну підтримку МП. Також в Україні є значна кількість інвестиційних та інноваційних компаній, а також громадських організацій підприємців. Однак, говорити про ефективність підтримки МП лише на основі аналізу кількісних показників інфраструктури, не можна. Адже, в Україні наявна практика формального функціонування відповідних інфраструктурних об'єктів без реальної підтримки бізнесу.

Важливою умовою формування та реалізації ПМП є дотримання принципу передбачуваності у регуляторній діяльності органів державної влади.

Рис. 4. Кількісні показники інфраструктури підтримки підприємництва в Україні, 2017-2019 рр.
Джерело: побудовано автором за даними Міністерства інфраструктури України.

Відповідно до аналітичного звіту Державної регуляторної служби України [24] значна кількість органів центральної влади, які прямо чи опосередковано здійснюють регулювання бізнесу, демонструють досить низький рівень передбачуваності регуляторної діяльності. Так, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, що є одним із центральних органів в сфері регулювання підприємницького сектору, демонструє за підсумками 2019 р. один із найнижчих рівнів передбачуваності. Це, безумовно, негативно позначається на формуванні та реалізації підприємницького потенціалу, адже збільшує рівень невизначеності бізнесу.

Висновки. Досвід розвинених держав свідчить, що основним фактором соціально-економічного розвитку є підприємницький сектор, в якому особливе значення відводиться МП. Протягом 2010-2019 р. кількість суб'єктів МП в Україні змінилася в напрямі збільшення малих підприємств та зменшення кількості фізичних осіб-підприємців. Протягом 2018-2016 рр. потенціал розвитку та використання МП в Україні був вищим ніж в ЄС, проте в останні роки дещо знизився порівняно з ЄС.

Узагальнення результатів моніторингу настроїв малого бізнесу свідчить, що основними бар'єрами для розвитку МП є обмежений споживчий попит внаслідок низької купівельної спроможності населення, обмежувальні заходи в умовах пандемії, а також тиск органів державної влади і корупція.

За індексом політики щодо малого та середнього бізнесу, Україна хоч і покращує свої позиції в останні роки, однак демонструє за більшістю факторів нижчий рівень привабливості для ведення бізнесу порівняно з державами Східного партнерства (особливо в частині впровадження інновацій, доступу до фінансування, публічних закупівель та ін.).

Важливими індикаторами умов формування та використання ПМП є показники

рейтингування держав. За індексом легкості ведення бізнесу Україна покращує своє рейтингове місце, що свідчить про лібералізацію бізнес-середовища. Однак, за окремими складовими, які враховуються при оцінюванні легкості ведення бізнесу, Україна має значні бар'єри (врегулювання питання щодо неплатоспроможності, підключення до електромереж, захист інвесторів та міжнародна торгівля).

Посередню рейтингову позицію Україна займає за індексами розвитку людського потенціалу та глобальної конкурентоспроможності. Важливим в контексті дослідження умов формування та реалізації ПМП є індекс легкості сплати податків, за яким Україна демонструє покращення власної рейтингової позиції. Тобто, за цим критерієм можна стверджувати, що фіскальні фактори та умови бізнес-діяльності в Україні покращуються. Проте, вагомими факторами, які стримують розвиток МП в Україні, є рівень корупції та рівень економічної свободи, які вказують на наявність «корупційної» фіскальної складової для бізнесу, а також високий рівень монополізації і олігархізації національної економіки.

Попри зниження середньої ставки відсотку за кредитами для суб'єктів МП в Україні, все ж доступність кредитних ресурсів для підприємницького сектору в національній економіці є суттєво нижчою порівно з більшістю розвинених держав, що створює негативні передумови для формування та розвитку ПМП.

Стимулюючим фактором для розвитку МП в Україні є значні обсяги грантового фінансування, основним донором якого в Україні є ЄС. Попри те, що Україна має кількісно досить розвинену інфраструктуру для підтримки МП, проте досить поширеним явищем є формальність її функціонування.

За критерієм дотримання принципу передбачуваності у регуляторній діяльності більшість державних органів (в т.ч. Міністерство економіки України) демонструють досить низький рівень передбачуваності, що посилює невизначеність бізнес-середовища, а відтак є стримуючим фактором для розвитку МП.

Таким чином, Україна має як загрози, так і можливості для належного формування та розвитку ПМП. Усунення перших та максимальне використання других має стати пріоритетом державної політики задля забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Першочерговим завданням держави для реального покращення умов формування та використання ПМП є виявлення політичної волі, а відтак реальних дій у боротьбі з корупцією та детінізацією / деолігархізацією національної економіки.

Література.

1. David L. Birch (1979) The job generation process M.I.T. Program on Neighborhood and Regional Change Cambridge, Mass.
2. Рейнольдс, П.Д. Исследование создания предприятий: выявление причин возникновения новых компаний: докл. к XV Апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 1-4 апр. 2014 г. / пер. с англ.; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. - 36 с.
3. Reynolds P.D., Curtin R.T. (eds). (2009) New Firm Creation in the United States: Initial Explorations with the PSED II Data Set. N.Y.: Springer. 1-18.
4. Современные классики теории предпринимательства. Лауреаты Международной премии за вклад в исследования предпринимательства и малого бизнеса (1996–2010) / пер. с англ. под науч. ред. А. Ю. Чепуренко ; предисл. и послесл. А. Ю. Чепуренко ; Нац. исслед. ун-т «Высшая

- школа економіки» Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. с. 526.
5. Bengt Johannisson, Hans Landstrom (2001) Theoretical foundations of Swedish entrepreneurship and small-business research. *Scandinavian Journal of Management*, 17(2). 225-248 DOI:10.1016/S0956-5221(99)00030-5
  6. Magnus Henrekson, Anders Lundström (2009) Global Award for Entrepreneurship Research. *Small Bus Econ.*, 32. 1-14. URL: <https://doi.org/10.1007/s11187-008-9141-y>
  7. Осадчук С.В. Інституційні та нормативно-правові засади діяльності малого підприємництва. *Аспекти публічного правління*. Том 6. № 8. 2018. С.71-79.
  8. Сизоненко В.О. Формування і розвиток національної системи підприємництва: теоретико-методологічні аспекти і механізми реалізації: монографія. Київ: Видав.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2004.с.229.
  9. Деренько О. А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2012. № 5. С. 95–97.
  10. Діденко Н.Г. Європейський досвід державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва в контексті глобальних змін. *Державноуправлінські студії*. № 4, 2019 *Електронне наукове фахове видання*. URL: [www: ipk.edu.ua](http://www.ipk.edu.ua).
  11. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814>
  12. Піхняк Т. А. Організаційно-економічний механізм державного управління підприємствами малого бізнесу: світовий досвід та уроки для України. *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць*. 2012. Вип. 22.2. С. 270-274.
  13. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2017. – № 57. – С. 58-66.
  14. Колісніченко П. Т.Науково-методичні основи ефективного управління економічною безпекою малих та середніх підприємств. *Економіка та держава*. - 2017. - № 7. - С. 49-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_7_12
  15. Безкровний О.В. Оподаткування малого та середнього бізнесу — від історії виникнення до сучасних перспектив розвитку. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. № 6 (11). С. 280—285.
  16. Боцьора Л.О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні: дис. канд. економ. наук: 08.00.08. Львів, 2015. 272 с.
  17. Ніколаєва А.М., Демчук В.В. Фінансове забезпечення розвитку малих приватних фірм: теорія та практика. *Економічний форум*, 2020. 1(3), 70-78. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-3-11>.
  18. Діяльність підприємств: статистичні дані. Державна служба статистики України: офіційний сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
  19. Structural business statistics (Database 2010-2019) / European Commission. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
  20. Індекс настроїв малого бізнесу за 2020 рік. European Bissines Association. URL: <https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2021/03/Doslidzhennya-YEBA-small-business-index-2021.pdf>
  21. Великі проблеми малого бізнесу. Оцінка стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року та подальші напрями політики. Системний звіт / Business Ombudsman Council. URL: <http://surl.li/aipio>
  22. Кредити МСП. Грошово-кредитна статистика Національного банку України / НБУ. URL:<https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial>.
  23. Credit conditions for SMEs. OECDiLibrary. URL: <http://surl.li/kuyk>
  24. Аналітичний звіт за 2019 р. / Державна регуляторна служба України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-regulator.pdf
  25. Berezha, I., Grishnova, O., Mikhurinskaia, E., & Bereznoy, A. (2021). Economy of equal

opportunities: dream or necessity. *Economics & Education*, 6(1), 6-14.

References.

1. David L. Birch (1979) The job generation process M.I.T. Program on Neighborhood and Regional Change Cambridge, Mass.
2. Reinolds, P.D. (2014) Yssledovanye sozdaniya predpriyatiy: vyivlenye prychyn vozniknoveniya novykh kompaniy [Business start-up study: identifying the causes of start-ups]. Moscow. Publishing House of the Higher School of Economics. (p. 36) (In Russian).
3. Reynolds P.D., Curtin R.T. (eds). (2009) New Firm Creation in the United States: Initial Explorations with the PSED II Data Set. N.Y.: Springer. 1-18.
4. Chepurenko A. Yu. (2013) Sovremennyye klassyky teoryi predprynimatelstva. Laureaty Mezhdunarodnoi premii za vklad v yssledovaniya predprynimatelstva y maloho byznesa (1996–2010) [Modern classics of the theory of entrepreneurship. Laureates of the International Prize for Contribution to Entrepreneurship and Small Business Research (1996-2010)]. National Research University Higher School of Economics. Moscow: Publishing house. house of the Higher School of Economics (p. 526) (In Russian).
5. Bengt Johannisson, Hans Landstrom (2001) Theoretical foundations of Swedish entrepreneurship and small-business research. *Scandinavian Journal of Management*, 17(2). 225-248 DOI:10.1016/S0956-5221(99)00030-5.
6. Magnus Henrekson, Anders Lundström (2009) Global Award for Entrepreneurship Research. *Small Bus Econ.*, 32. 1-14. URL: <https://doi.org/10.1007/s11187-008-9141-y>
7. Osadchuk S.V. (2018) Instytutsiini ta normativno-pravovi zasady diialnosti maloho pidpriemnytstva [Інституційні та нормативно-правові засади діяльності малого підприємництва [Institutional and legal framework ambush the activities of the small enterprise]. *Aspects of public governance*. Vol. 6. 8, 2018. 71-79 (In Ukrainian).
8. Syzonenko V.O. (2004) Formuvannya i rozvytok natsionalnoi systemy pidpriemnytstva: teoretyko-metodolohichni aspekty i mekhanizmy realizatsii: monohrafiia [Formation and development of the national system of entrepreneurship: theoretical and methodological aspects and mechanisms of implementation: a monograph]. Kyiv: Publisher-polygraph. center "Kyiv. University " (p.229) (In Ukrainian).
9. Derenko O.A. (2012) Mizhnarodnyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання ta pidtrymky maloho pidpriemnytstva [International experience of state regulation and support of small business]. *Business-inform*. 5. 95–97 (In Ukrainian).
10. Didenko N.H. (2019) Yevropeyskyi dosvid derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v konteksti hlobalnykh zmin [European experience of state support for the development of small and medium enterprises in the context of global change]. *Public administration studies*. 4. URL: [www: ipk.edu.ua](http://www.ipk.edu.ua) (In Ukrainian)
11. Olvinska Yu.O. Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання maloho pidpriemnytstva u krainakh svitu. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814> (In Ukrainian).
12. Pikhniak T.A. (2012) Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm derzhavnoho upravlinnia pidpriemstvamy maloho biznesu: svitovy dosvid ta uroky dlia Ukrainy [Organizational and economic mechanism of state management of small business enterprises: world experience and lessons for Ukraine]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine: Coll. scientific and technical research*. 22.2. 270-274 (In Ukrainian).
13. Dykan O.V. (2017) Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy zabezpechennia. [Small business development in Ukraine: problems and ways to ensure]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*. 57. 58-66 (In Ukrainian).
14. Kolisnichenko P.T.(2017) Naukovo-metodychni osnovy efektyvnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu malykh ta serednikh pidpriemstv [Scientific and methodological bases of effective

- management of economic security of small and medium enterprises]. *Economy and state*. 7. 49-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_7_12 (In Ukrainian).
15. Bezkravnyi O.V. (2017) Opodatkuvannia maloho ta serednoho biznesu — vid istorii vynyknennia do suchasnykh perspektyv rozvytku [Taxation of small and medium business - from the history of origin to modern prospects for development]. *Eastern Europe: Economics, Business and Management*. 6 (11). 280-285 (In Ukrainian).
  16. Botsora L.O. (2015) Finansovyi mekhanizm rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Financial mechanism of small business development in Ukraine]: dissertation of the candidate of economic sciences: 08.00.08. Lviv (p. 272) (In Ukrainian).
  17. Nikolaieva A.M., Demchuk V.V. (2020) Finansove zabezpechennia rozvytku malykh pryvatnykh firm: teoriia ta praktyka [Financial support for the development of small private firms: theory and practice]. *Economic forum*. 1(3), 70-78. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-3-11> (In Ukrainian).
  18. Activities of enterprises: statistical data. State Statistics Service of Ukraine: official site URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
  19. Structural business statistics (Database 2010-2019). European Commission. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
  20. Index of small business sentiment for 2020. European Bissines Association. URL: <https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2021/03/Doslidzhennya-YEBA-small-business-index-2021.pdf>
  21. Big problems of small business. Assessment of the strategy of small and medium business development in Ukraine for the period up to 2020 and further policy directions. System report. Business Ombudsman Council. URL: <http://surl.li/aipio> (In Ukrainian).
  22. Loans to small and medium businesses. Monetary statistics of the National Bank of Ukraine. NBU URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial>.
  23. Credit conditions for SMEs. OECDiLibrary. URL: <http://surl.li/kuyk>
  24. Analytical report for 2019. State Regulatory Service of Ukraine. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-regulator.pdf (In Ukrainian).
  25. Berezhna, I., Grishnova, O., Mikhurinskaia, E., & Berezhnoy, A. (2021). Economy of equal opportunities: dream or necessity. *Economics & Education*, 6(1), 6-14.

Yurchik G., PhD in economics,

Associate Professor

National University of Water Management and Environmental Engineering, Rivne

SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE: ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES AND OBSTACLES FOR DEVELOPMENT

The article substantiates an important factor in the socio-economic development of the state is the development of the business sector in general and small businesses in particular. This highlights the need to study the socio-economic preconditions and the state of formation and realization of the potential of small business in Ukraine. The article analyzes the quantitative indicators of small businesses (including those compared to the EU). According to the results of generalizing various surveys and monitoring, the main barriers to doing business in Ukraine are the low purchasing power of citizens, restrictive measures in connection with the pandemic, fiscal pressure, as well as pressure from government agencies, and corruption. It is established that according to the SME policy index, Ukraine, despite some improvement in the environment for the business sector, still has less favorable conditions for business activity compared to the Eastern Partnership countries. Based on the analysis of Ukraine's rating positions according to a number of indices, it has been established that our state demonstrates the most unfavorable conditions for the development of small businesses according to the index of perception of

corruption and economic freedom. Among the trends that indicate the improvement of conditions for the formation and realization of the potential of small business in Ukraine is the increase of Ukraine's rating position on the indices of ease of doing business and ease of paying taxes. It is proved that the conditions of small business lending in Ukraine, although showing some improvement, still remain unfavorable and hinder the development of small businesses. An important tool for the formation and realization of the potential of small business is its grant support, the most important partner in providing which for Ukraine in the EU. It is proved that Ukraine has a well-developed infrastructure to support small businesses, but the formality of its operation is quite common. According to the criterion of compliance with the principle of predictability in regulatory activities, most government agencies show a fairly low level of predictability, which is a deterrent to business development, as it increases the uncertainty of the business environment. It is proved that despite the presence of a number of problems and deterrents for small business development, Ukraine has a significant number of strengths and opportunities for the formation, development, and realization of small business potential.

Keywords: *entrepreneurship, small business, the potential of small business, conditions of doing business.*